

THESIS XIX.

Eadem veritas Apostoli auctoritate demonstratur.

I. A Traditione ad Scripturam gradum faciamus h. e. ad doctrinam Apostoli et Christi, a qua Traditio derivata est. Nunc doctrinam ab Apostolo traditam consideramus. Verba Apostoli 1. Corinth. VII. 10. 11: *Iis autem, qui matrimonio iuncti sunt, praeceptum non ego sed Dominus, uxorem a viro non discedere: quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat.* Praesupponendum est quod iam alibi monuimus, par esse quoad hanc rem ius utriusque coniugis in alterum, secundum Apostolum (ibid. 4); unde quod de muliere dicitur, et de viro accipiendum erit. Porro advertendum est heic sermonem esse de separatione cuius auctor sit coniux, qui vel quae ab alio discedit. Iam vero cum Paulus ait: *quod si discesserit*, loquitur de muliere, quae *ex iusta causa* discedit, cuiusmodi est certe adulterium viri. Probatur, quia si sine causa discederet, non permetteret ipsi Apostolus optionem alterutrius, aut manere innuptam, aut reconciliari viro, sed praeceperet reconciliari; ratio est evidens, quia praeceptum est Domini, ut heic dicitur, ne discedat; cum autem vir habeat potestatem corporis mulieris, nequit sine iusta causa iure suo utendi privati. Supponit igitur Apostolus dans utriusque optionem, quod mulier ex iusta causa discedat; cum vero indefinite loquatur, quamlibet iustam causam supponit, inter quas certe est adulterium viri. Sensus est ergo: si mulier, ob fornicationem viri aliamve legitimam causam, discesserit, maneat in discessione, h. e. separata, innupta tamen, aut rursus redeat ad virum suum. Huiusmodi ergo est praeceptum Domini: primo mulier ne discedat a viro, deinde si iusta causa subest, permittitur discessio, at cum conditione ut mulier alii viro non nubat. Praecipitur ergo absolute mulieri ne vivente viro alias contrahat nuptias et per se prohibetur discessio, per accidens vero h. e. iusta existente causa, ea permittitur, quae sit tamen sola separatio tori et victus. «Dominus itaque (ait Augustinus De Adult. coniug. L. I. c. 21) praecepit mulierem a viro non discedere: quod si discesserit, ea utique causa qua discedere licitum est, manere innuptam, aut viro suo reconciliari». Lege totum librum. Id vero ut iam advertimus, valet etiam pro viris. Ergo in causa quoque adulterii, quae est iustissima ratio discessionis, prohibetur solutio matrimonii. Ita autem prohibetur ut mulier ista discedens maneat adhuc vinculo coniugii obligata: ille enim, a quo discessit, adhuc vir eius est, cui

reconciliari potest: *aut viro suo reconcilietur.* Ceterum praeceptum hoc Domini nequit accipi de sola illicite aliarum nuptiarum: nam uxore discedente ex iusta causa, si matrimonii vinculum solvitur aut solvi potest consentiente Deo, non est ratio cur illicitae sint aliae nuptiae: cum Deus neminem ad virginitatem obligaverit permiseritque secundas et deinceps nuptias.

II. Haec est quoque doctrina tradita ab eodem Apostolo Rom. VII. 2. 3: *quae sub viro est mulier, vivente viro alligata est legi; si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est a lege viri. Igitur vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro: si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est a lege viri, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro.* Cf. dicta in Th. XVI. Certum est autem iis verbis contineri doctrinam certam non tantum in lege veteri sed in nova; nam eandem doctrinam Apostolus tradit christianis Corinthiis 1. Corinth. VII. 39. Pollentius (De Adult. coniug. L. II. c. 2 seqq.) haec verba Apostoli sic intelligenda existimabat « ut si fuerit vir fornicatus, pro mortuo deputetur, et uxor fornicata pro mortua et ideo liceat cuilibet illorum, tanquam post mortem ita post fornicationem coniugis, alteri copulari ». Quam interpretationem ita impugnat Augustinus: « Abs te quaero, utrum quicumque duxerit mulierem, quae viro alligata esse destiterit, adulter habendus sit? quod tibi existimo non videri: ideo enim mulier vivente viro vocabitur adultera si fuerit cum alio viro, quoniam alligata est quamdiu vir eius vivit... Porro si morte cuiuslibet eorum inter maritum et uxorem hoc vinculum solvitur, et pro morte habenda est, ut dicis, etiam fornicatio, procul dubio erit ab hoc eius mulier soluta, quando fuerit fornicata. Neque enim dici poterit haec alligata viro suo, quando ab illa fuerit vir solutus. Ac per hoc posteaquam fornicando alligata esse viro destiterit, quisquis eam duxerit, adulter non erit. Et vide quam sit absurdum, ut ideo non sit adulter, quia ducit adulteram. Imo vero, quod est monstruosius, nec ipsa mulier erit adultera, quoniam non erit posteriori viro uxor aliena, sed sua. Soluta enim per adulterium priore coniugali vinculo, cuique iam nupserit coniugem non habenti, non adultera cum adultero sed uxor erit potius cum marito. Quomodo ergo erit verum: mulier alligata est quamdiu vir eius vivit? ecce vir eius vivit, quia nec de corpore excessit nec fornicatus est, quod pro morte vis deputari, et tamen ei mulier alligata iam non est. Nonne attendis quam sit hoc contra Apostolum dicentem; mulier alligata est quamdiu vir eius vivit? an forte dicturus es: vivit quidem, sed vir eius iam non est, quoniam tunc esse destitit quando illa per adulterium coniugale vinculum solvit. Quomodo igitur vivente viro vo-

cabitur adultera si fuerit cum alio viro, quandoquidem vir eius ille iam non est, coniugali vinculo per mulieris adulterium iam soluto? Quamobrem secundum doctrinam sanam mulier alligata est quamdiu vir eius vivit, idest *nondum a corpore abscessit*. Quae argumentatio Augustini illud certe ostendit, nempe 1° ipso facto adulterii alterutrius non solvi vinculum coniugale: 2° verba Apostoli: *quanto tempore vir eius vivit* non posse accipi de ea vita, quae sita dicatur in fide coniugali: nam ex hoc sequeretur quod quemadmodum mortuo alterutro coniuge, hoc ipso vinculum solvitur, teste Paulo, ita solvitur quoque eo ipso quod alteruter fidem violaret, quod tamen falsum esse diximus primo loco, et Augustinus demonstravit. Quocirca *vita viri* sensu immediato literali solum accipienda est. Huc spectat argumentatio Augustini. Atqui si quamdiu vivit vir, mulier alligata est legi matrimonii, non solum non solvitur vinculum ipso facto adulterii alterutrius, sed nec ius est coniugi innocenti puta mulieri solvendi vinculum propter adulterium alterius. Nam quamdiu vivit vir eius, ita obligata est lege matrimonii, ut sit adultera si alii uniatur: etsi ergo repudiet maritum adulterum, si alteri nubit, quoniam verificatur quod vivente viro est cum alio viro, verum erit quoque consequens, quod nimirum sit adultera, h. e. nullum sit coniugium alterum, manente priore. Ergo vivente viro nulla est potestas uxori solvendi coniugium, etsi vir fidem frangat. Et vir similiter, « quoniam par forma est in utrisque » (ibid. L. I. c. 4), non potest solvere vinculum coniugale, etsi mulier sit adultera.

THESIS XX.

Ut ad interpretationem doctrinae a Christo traditae in Evangeliiis viam nobis muniamus, praestituimus primo rationes criticas sufficientes haud esse cur interpolatus dicatur textus Matthaei XIX. 3 seqq. sive quoad verba: nisi ob fornicationem, sive quoad verba: et aliam duxerit: praestituimus secundo in verbis Christi Matthaei V. 32. et XIX et parallelis Marci et Lucae non consilium sed legem perpetuo valituram, abrogato vetere foedere, contineri: proinde Christum his in locis non interpretem legis mosaicae egisse sed legislatorem novi foederis: praestituimus tertio non recte postulari ut testimoniorum Marci et Lucae de hac re interpretatio exigatur ad normam verborum Matthaei propterea quod obscuriora per clariora, pauciora per plura sunt explicanda.

I. Notum est Theologos non solum catholicos sed protestantes hoc seculo plurimum laborasse tum generatim in exegesi verborum Chri-

sti penes Matthaeum V. 31. 32. XIX. 3 seqq. Marc. X. 2. Luc. XIII. 18 tum speciatim in componendo dissidio, quod ipsis videbatur esse sive inter duplex testimonium Matthaei sive inter ipsum Matthaeum aliosque Evangelistas. Horum omnium satis accuratam descriptionem videre licet penes Augustinum de Roskovany in opere *de Matrimonio in Ecclesia catholica* ann. 1837, quibus et alia superaddi possunt. Nostrum non est cunctas istas diversorum interpretationes recitare; satis est enim earum rationem habere, quae alicuius sunt momenti occasionemque praebent explicandi textum Evangelii. Id et in hac et in sequente thesi praestabimus: quemadmodum vero in sequenti attingemus immediatam interpretationem textus, ita in hac Thesi expendemus opiniones quasdam excogitatas ad sternendam viam ipsi immediatae interpretationi.

II. Itaque primo loco occurrit quaestio critica circa lectionem textus Matthaei XIX. Leonardus Hug eruditus sane criticus in opere *de Coniugii christiani vinculo indissolubili, Commentatio exegetica 1816.* hypothesim proposuit quod primum in eo loco Matthaei non exstarent ea verba exceptiva *nisi ob fornicationem*; ideoque par esset prorsus sententia Matthaei ac Marci et Lucae. Ratio dubitandi an occurrerit aliqua interpolatio ea est, quod varia sit lectio. Nam codices Constantinopolitani fere omnes legunt *μη ἐπι πορνεία*, pauci addunt *εἰ*, h. e. *εἰ μή ἐπι πορνεία*. Clemens Alexandrinus quidem vel legit vel explicanda supplevit *πλὴν εἰ μ. ε. π.* At alii codices antiquissimi, Vaticanus, Cantabrigensis alique graeci ac versiones Aegypti latinaeque ante Hieronymum legunt *παρακτός λόγου πορνείας*. Suspicio proinde oboritur an hoc sit quoddam additamentum. Nimirum prius nulla occurrebat ibi exceptio: facta vero deinde collatione cum verbis cp. V ubi ea exceptio *π. λ. π.* (omnibus consentientibus quidem codicibus) exstat, cum aliquis lector censeret locum cp. XIX declarandum esse per verba cp. V, ea verba exceptiva primum in margine apposuit, quae deinceps irrepserunt in textum. Hanc hypothesim non multum facit ipse auctor, et merito. Nam primo quaerere licet, cur, si ita res se habuit, eadem exceptio apposita non fuit verbis Marci et Lucae? Praeterea hoc quidem pacto explicari forte poterit diversitas lectionum, cur alii textus habeant *μ. ε. π.* alii sicut in cp. V. *π. λ. π.* quatenus nimirum haec postrema primum elucidationis loco adscripta fuerint in margine ad cp. XIX, postea vero substituta fuerint utpote clariora aliis in textu. Sed quoniam in omnibus codicibus exceptio exstat vel hoc vel illo modo expressa, et solum apud Matthaeum, non penes Marcum et Lucam, huius facti rationem illa hypothesis reddere nequit. E contrario eo quod codices omnes exhibent exceptionem, critice tenen-

dum est exceptionem ab ipso Matthaeo scriptam fuisse: praeterea aliter iudicare non sinit Ecclesiae sensus, quae hunc textum a tot seculis ita legit.

III. Cl. Vincenzi in Appendice Voluminis V. Operis insignis *de Scriptis Origenis, Nysseni* etc. primum contendit verba exceptiva in cp. XIX legenda esse cum codice Vaticano ac itala π. λ. π. excepta causa fornicationis, sicut in cp. V: tum contendit ab apographo Matthaei abfuisse verba: *et aliam duxerit*, sed ea deinde illata fuisse textui Matthaei, quae apud Marcum et Lucam primum solum occurrebant, a quibus tamen absunt verba exceptiva. Itaque censet hic Scriptor fuisse olim lectionem cap. XIX parem lectioni cap. V; inserta vero deinceps fuisse ea verba verbis Christi apud Matthaum non quidem data opera et ex studio interpolandi textum, sed tum propter alias causas, tum propter collationem quatuor Evangeliorum in unum seu *Μονοτέσσαρον*, quod iam Ammonius Alexandrinus praestiterat; inde enim factum est ut deinceps quae unius essent Evangelistae, alteri tribuerentur. Quod queritur Hieronymus epist. ad Damasum inquiens: « magnus siquidem hic in nostris codicibus error inolevit, dum quod in eadem re alius Evangelista plus dixit, in alio quia minus putaverint, addiderunt vel dum eundem sensum alius aliter expressit, ille, qui unum e quatuor primum legerat, ad eius exemplum ceteros quoque aestimaverit emendandos. Unde accidit ut apud nos mixta sint omnia et in Marco plura Lucae atque Matthaei, rursum in Matthaeo plura Ioannis et Marci et in ceteris reliquorum quae aliis propria sunt inveniuntur ». Rem ita se habuisse quoad nostrum textum vitiumque in eo perseverasse demonstrare contendit Vincentius primo quidem ex difficultate, qua premitur interpretatio verborum Christi, eo retento inciso *et aliam duxerit* simulque retenta exceptione: tum potissimum testimonio Veterum Patrum, quatenus hi satis nos docent, se incisum istud minime legisse penes Matthaum, imo et auctoritate antiquissimi codicis. Sane ut ab hoc incipiamus, codex antiquissimus Vaticanus (medio sec. IV) reapse caret hoc inciso apud Matth. XIX. 9 ac legit ut in c. V. 32. Deinde in antiqua itala vulgata ita legebat Tertullianus, qui in lib. IV. adv. Marcionem c. 34 expendens responsionem Christi ad Phariseos, relatis praecedentibus verbis, quae sequuntur ita recitat: qui dimiserit uxorem suam praeter causam adulterii, facit eam adulterari. Recitat quidem ibidem verba Christi cum praedicto inciso: qui dimiserit uxorem *et aliam duxerit*, adulterium committit: sed omissio exceptionis: *praeter causam fornicationis*, ostendit eum citare verba Lucae. Eodem pacto Origenes in Matth. Tom. XIV. n. 24 enarrans cp. XIX recitat verba Christi:

omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam moechari. Non secus refert verba Christi dicta ad Phariseos Cyrillus Alex. in 1. Cor. c. 7 apud Mai Bib. nov. PP. Tom. III.

Verum non solum longo seculorum usu lectio huius incisi Matth. XIX *et aliam duxerit* in Ecclesia frequentatur, sed videtur ea fuisse in vetere itala ac primitivo textu graeco: id enim ostendit Hieronymus veteris vulgatae emendator ad fidem codicum graecorum, qui eam retinuit lectionem. Augustinus quoque, qui tam frequenter hanc Christi sententiam expendit experiturque difficultatem, ita pariter legit. Eandem lectionem generatim praeferunt antiqui codices tum graeci tum latini, ipsam quoque habet antiqua syriaca versio. Nec vis huius consensus satis minuitur auctoritate eorum Patrum, qui citantes verba ex cp. XIX ea retulerunt eodem prorsus modo ac sunt in cp. V; nam vel memoriae lapsus fuit non adeo difficilis, vel aliquo codice minus accurato sunt usi. Nec admodum iuvat Vaticanus codex, quippe cui tot alii adversantur. Ceterum cum probari nequeat tanquam probabilior lectio carens hoc commate: *et aliam duxerit*, imprudenter agit interpres in re tanti momenti, controversa quoque cum haereticis, faciliorem praeoptans lectionem.

IV. Si quaeras quaenam ex duabus formulis exceptivis in cp. XIX sit praeferenda: critici videntur censere quod ibi lectio *μη ἐπι πορνείῃ*, vel *εἰ μή ἐ. π.* sit certior. Ceterum haec quaestio parum refert. Nam tandem sensus idem est. Etenim τὸ *μη* apud classicos Scriptores loco τοῦ *εἰ μή* occurrit, et quia particula *ἐπι* cum dativo valet quoque *propter* vel *ob*; hinc tota phrasis iure vertitur: *nisi ob fornicationem*, quod tandem tantumdem est ac *excepta causa fornicationis*; nisi velis aliam esse significationem vocaboli *λόγου*; de qua tamen quaestione in seq. Thesi dicendum.

V. Ut nonnulli sententiam tuerentur, quae ex aliqua causa repudium uxoris christianis quoque concedit, affirmare haud sunt veriti in verbis Christi legem non contineri. Aiunt enim verba cp. V. 31-32 sicut et plura alia in eo sermone contenta perfectionis cuiusdam normam ostendere, quae non sit in praecepto sed permissa arbitrio fidelium: verba vero cp. XIX utpote ad Phariseos directa exhibere quidem interpretationem legis mosaicae eiusque imperfectionem ostendere; quatenus vero eam emendat ad normam primitivae institutionis, omnes causas dimissionis ad unam revocare idque pro Iudaeis, quibus respondebat.

Praestituendum est, quod ceteroquin omnibus notum esse debet, doctrinam morum a Christo traditam, qua ipse affirmat peccare eos qui secus agunt, vim verae legis divinae habere; eo ipso enim quod Deus dicit aliquam actionem peccatum esse, eandem sub poenae

comminatione ipse interdicit. Praeterea tenendum est legem, quam Christus in hac vita mortali docendo tulit, ex ea parte, qua mosaicam institutionem abrogabat, voluisse ipsum Christum tum valere cum Ecclesia sua ceperit existere et cessare ius veteris oeconomiae. Tandem est advertendum quod praecepta morum, quae Christus tradebat, etsi solos Iudaeos alloqueretur, ea non ad solos Iudaeos viventes sub lege Moysis spectabant: secus enim, quoniam ipse ad solas oves Israelis missus fuit, quatenam forent praecepta reliqua pro christianis?

His positis facile patet verba Christi penes Matthaeum V. 31-32 et XIX. 3 seqq. legem vere continere. Non solum enim personam legislatoris assumit inquam: *Ego autem dico vobis, dico autem vobis*, sed affirmat peccare qui secus agit sive affirmat moechari qui dimittit uxorem et qui dimissam ducit: moechia vero est peccatum. Tum instituens oppositionem inter id quod ipse dicit et quod Moyses permiserat et simul moechari affirmans qui secus agit ac ipse dicit, abrogationem pronunciat permissionis mosaicae: atqui haec abrogatio non nisi auctoritate legislatoris fieri poterat; erat enim permissio in lege contenta, quam legem Dei nomine Moyses tulerat. Qui vero fieri possit ut Christus, abrogans dispositionem mosaicae legis, agat tantum interpretem eiusdem eosque tantum docere velit, qui secundum legem Moysis vivunt, haud licet divinare. Christus autem deinceps seorsim instruens discipulos (Matth. XIX. 40 seqq.) non novam seu ampliorem doctrinam proponit, sed iam traditam inculcat, eam nempe, quam discipuli ex verbis Christi prioribus intellexerant (cf. Marc. X. 10 et Thesim seq. n. XI). Haec est certa sententia Ecclesiae, quae in huiusmodi Christi verbis legem intellexit obligantem christianos, ut liquet ex traditione repraesentata in praeced. Th.

VI. Audiamus nunc eos, qui volentes componere Matthaeum cum Marco et Luca affirmant exceptionem expressam a Matthaeo subintelligendam esse in verbis Marci et Lucae, ut sic constet omnes Evangelistas concedere repudium uxoris in causa fornicationis. Cur vero ea exceptio supplenda est in Marco et Luca? quia nimirum obscuriora sunt explicanda per clariora et pauciora per plura: plura autem verba vel plures sententiae eaeque clariores sunt apud Matthaeum quam apud alios. Haec quaestio est per se theologica; quaerit enim verum sensum verbi Dei: at nolumus modo uti pro eius solutione principiiis theologiciis ex doctrina certa Fidei desumptis, sed solis principiiis criticis aut hermeneuticis, quibus adversarii utuntur, ne videamur nobis sumere quod nunc est in quaestione. Itaque concedimus prius principium: obscuriora esse explicanda per cla-

riora: at negamus clariorem esse textum Matthaei quam Marci et Lucae; imo affirmamus hos esse clariores: quocirca eodem assumpto principio inferimus prorsus contrariam conclusionem. Si enim alterum difficultatem creat interpreti, alterum nullam, illud certe est minus clarum: atqui verba Marci et Lucae nullam facessunt difficultatem interpreti: ea vero tunc exoritur, cum verba Matthaei leguntur; nam non statim liquet amplitudo illius exceptionis et quomodo ea cohaereat cum primitiva institutione, ad quam Christus provocat, quacum aptissime cohaerent verba Marci et Lucae.

Ad alterum principium quod spectat: pauciora esse explicanda per plura seu textum breviorum esse explicandum per longiorum, negamus hoc esse idoneum principium rectae interpretationis. Quid enim, si textus brevior plura dicat et sit clarior? Id vero contingit in hac re, quam prae manibus habemus. Nam, ut iam monuimus, clariores sunt textus Marci et Lucae, iidemque reapse plura dicunt vel videntur dicere, cum affirmant omnem dimittentem uxorem moechari si aliam accipiat, an vero Matthaeus de omnibus id dicat dubitatur. Quapropter Augustinus comparans hos textus simul (de Adulter. coniug. L. I. c. 41) dicit legenti Matthaeum ambigendum esse, non quidem de eo quod dicit, sed de eo quod non dicit et quoad hoc consulendos esse alios Evangelistas.

THESIS XXI.

Ex verbis Marci et Lucae atque ex verbis Matthaei V. 31, 32 et XIX. 3 seqq. certo colligimus doctrinam Christi de indissolubilitate vinculi coniugalis etiam in causa adulterii.

I. Doctrina itaque Christi refertur a Matthaeo duobus in locis: V. 31. 32. Dictum est, quicumque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii. Ego autem dico vobis quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eam moechari, et qui dimissam duxerit, adulterat. XIX. 3 seqq. Et accesserunt ei Pharisei tentantes eum et dicentes: si licet homini dimittere uxorem suam quacumque ex causa. Qui respondens dixit eis. Non legistis quia qui fecit hominem ab initio, masculum et feminam fecit eos: et dixit propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Itaque iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Dicunt ei: cur ergo Moyses mandavit dare libellum repudii et dimittere. Dicit eis: quia Moyses ob duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras: ab initio autem non fuit sic. Dico